

drs. ir. A. Dreimuller
A. van Hooren

restauratie

Kleine gemeenten kunnen monumentenzorg samen aanpakken

In het decembernummer van R&O is op deze plaats de decentralisatie besproken. Een argument dat tegen de decentralisatie kan worden aangevoerd, is toen niet aan bod gekomen. En wel dit: aan de deskundigheid en/of de intentie van gemeenten moet worden getwijfeld, als het op het voeren van een gemeentelijk monumentenbeleid aankomt. De oorsprong van deze twijfel is gelegen in een onderzoeksverslag van het NIROV (1). Daaruit blijkt dat in 1981 maar 27 van de 8080 gemeenten gebruik maakten van de bevoegdheid een gemeentelijke monumentenverordening vast te stellen.

Dat de conclusie die men uit dit onderzoek wil trekken, op zijn minst voorbarig is, blijkt niet alleen uit het beleid dat de grotere monumenten-gemeenten voeren, maar ook uit de gecombineerde acties van kleinere gemeenten.

In dit verband is een initiatief van zeventien kleine Zuid-hollandse gemeenten illustratief (2). Deze gemeenten ondervinden grote problemen bij het restaureren van monumenten waarvan het verval zeer ver is voortgeschreden. Bij het zoeken van oplossingen bleken de regelingen, die betrekking hadden op de restauratie van monumenten en op de bestrijding van de wetteloosheid niet op elkaar te zijn afgestemd. Bij het verkrijgen van de rijkssubsidie speelt het ook geen rol in hoeverre de eigenaar meer kan bijdragen dan de subsidieregelingen hem voorschrijven. Deze gemeenten pleiten er voor de werkgelegenheidsgelden en de eigen middelen van de gemeenten (of de particulier) te betrekken bij de restauratieprojecten.

Het voorstel is nu, dat het Rijk haar subsidie-aandeel vaststelt, waardoor het gemeentelijk en het provinciaal aandeel bekend wordt. Door deze gelden beschikbaar te stellen (gemeente en provincie) en te verhogen met de werkgelegenheidsgelden (eventueel geld in het kader van leerlingbouwplaatsen) kan met een lagere rijkssubsidie worden taan.

Deze maand zullen er afzonderlijke gesprekken plaatsvinden met het Rijk, Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland en de zeventien gemeenten. Deze actie van de zeventien gemeenten laat niet alleen zien dat de kleine gemeenten wel degelijk nadenken over hun monumenten, maar ook dat deze gemeenten bereid zijn samen te werken om zo hun krachten te bundelen. Tevens is dit initiatief een voorbeeld van de vele ideeën die in het achterliggende jaar zijn geopperd om meer met de slinkende overheids subsidies te doen.

In een eerdere column hebben we al gesproken over het molenonderhoudplan van De Nie (3). Dat voorstel komt neer op het doen van regelmatig (gesubsidieerd) onderhoud, zodat grote restauraties langer kunnen worden uitgesteld. Bovendien zorgt dit plan voor een betere toestand van het monument in de periode tussen twee opeenvolgende restauraties.

In een minder uitgewerkte vorm komt een dergelijk plan ook al voor in de rapportage van het Onderzoek Monumentenbeleid. In dit onderzoek, dat midden 1981 is gepubliceerd, zijn verschillende ideeën rond alternatieve financiering van de monumentenzorg weergegeven. Een daarvan heeft de nodige aandacht getrokken, namelijk de suggestie om extra financiering te creëren in de vorm van een zogenaamd „kringloopfonds”

(ook wel genoemd „revolving fund”).

De mogelijkheden van een „revolving fund” liggen in het beschikbaar stellen van vermogen waar dit normaal niet beschikbaar is. Na eenmaal verstrekt te zijn, blijft het permanent beschikbaar omdat eenmaal afgeloste bedragen terugkeren in het fonds en vandaar uit weer kunnen worden uitgeleend. Bij de financiering van projecten in ontwikkelingslanden komt men deze constructie wel eens tegen. De werkzaamheid in ons land moet worden bepaald door de bereidheid van andere vermogensverschaffers geld te lenen voor restauratie. Wanneer een restauratieproject bij een bank niet in aanmerking komt voor financiering, moeten we bedenken dat ook een revolving fund criteria voor een lening heeft en dat ook hier niet vanzelfsprekend makkelijker geld kan worden geleend. Er moet immers een redelijke zekerheid bestaan, dat het geleende geld wordt terugbetaald. Problemen ontstaan door de korte looptijd van zo'n fonds. Een terugbetaalperiode van bijvoorbeeld tien jaar houdt de rentelasten laag, maar de jaarlijkse aflossingen zijn aanzien-

lijk hoger dan bij een gewone hypotheek. Voor exploitatie van een gerestaureerd pand zal dit grote problemen opleveren, te meer daar door de lagere rentebetalingen maar weinig fiscale voordelen te behalen zijn.

In hetzelfde rapport wordt, gekoppeld aan het revolving fund, een gewijzigd subsidiesysteem voorgesteld. De subsidie krijgt nu de vorm van een huide-subsidie. In plaats van de huidige situatie, waarin de subsidies a fonds perdu in één keer worden uitgegeven, zouden bij rentesubsidies gedurende de looptijd van de aflossing van het revolving fund (tien jaar) subsidies op de rente worden gegeven. Een dergelijke situatie kennen we nu al bij de financiering van woningverbetering door het ministerie van VROeM. De suggestie dat meer panden voor hetzelfde geld gerestaureerd zouden kunnen worden is natuurlijk niet waar. Schijnbaar kan in dit systeem worden volstaan met een fractie van de huidige subsidies. Bij een restauratieproductie van 200 miljoen zou in de bestaande subsidieregeling ongeveer 100 miljoen subsidie nodig zijn. Wanneer alles door hypotheek zou worden gefinancierd zou dat bij een rente van 10 %, 20 miljoen per jaar kosten. Een rentesubsidie van 50 % zou dan slechts 10 miljoen gulden kosten. Het financiële voordeel verdwijnt echter als sneeuw voor de zon, als men bedenkt dat dit bedrag over de hele looptijd van de hypotheek, of in ieder geval

over een behoorlijk aantal jaren moet worden gegeven. In het geval van het revolving fund met een looptijd van tien jaar zou dus de totale restauratiesubsidie in de vorm van een rentesubsidie over tien jaar 100 miljoen kosten. In het EIB-rapport „Economische aspecten van Monumentenzorg” (4) worden de financiële, subsidie- en produktie-consequenties nader doorgerekend. Het oordeel in het rapport is zonder meer afwijzend.

Een tweede suggestie die we in Onderzoek Monumentenbeleid aantreffen is de subsidiëring van vooronderzoeken bij restauratie. Ook bij De Nie treffen we een dergelijk plan (voor molens in een uitgewerkte vorm) aan. Een dergelijk vooronderzoek van vooral de constructieve delen is nodig, omdat het achterwege blijven daarvan van invloed is op de uiteindelijke kosten. Allereerst omdat het vooraf informatie verschaft over het te restaureren object, zodat het werk beter kan worden gepland. Verder vermindert een vooronderzoek de kans op onverwachte tegenvallers tijdens de restauratie. De kosten van het verhelpen van die tegenvallers worden verrekend in de vorm van meerwerk, en aangezien de prijs daarvan niet in concurrentie tot stand komt, zal die prijs altijd hoog uitvallen. Door een vooronderzoek wordt ook duidelijk welke hulpconstructies en/of voorzieningen nodig zijn. Deze kunnen dan zo worden aangebracht dat zij de restauratie zelf zo min mogelijk hinderen. Het wordt verder mogelijk de kosten vooraf te ramen. Het begrote bedrag kan men dan zowel tijdens de planvoorbereiding als tijdens de planuitvoering bewaken.

Ten slotte kan de verkregen zekerheid omtrent de te verwachten restauratiekosten het eenvoudiger maken een hypotheek te regelen. In zo'n situatie zal de eigenaar ook eerder tot restauratie besluiten. ■

Noten

1. NIROV: Zorgen om Monumenten. Den Haag 1980.
2. Groep gemeenten Zuid-Holland: Het verleden herstellen geeft werk voor de toekomst; Zwijndrecht, 6 december 1982.
3. Adviesburo De Nie: De toekomst van het onderhoud van molens; november 1981.
4. Economische aspecten van Monumentenzorg: A. van Hooren, H. Schellevis; EIB 1982.

boeken

Nieuwe versie van Jellema deel 4.

Nog net voor het einde van 1982 verscheen de tweede druk van deel 4 uit de bekende Jellema-serie „Bouwkunde voor het Hoger Technisch Onderwijs”. Met uitzondering van het negende hoofdstuk (hang- en sluitwerk, deur- en raambeslag, kramerijen), is het boek geheel herschreven door nieuwe auteurs.

Tevens zijn twee nieuwe hoofdstukken toegevoegd, waarin de kozijnen met bewegende delen in hout, staal, aluminium en kunststof worden behandeld.

Veel aandacht is besteed aan steeds meer voorkomende bijzondere kozijnconstructies, zoals die door gespecialiseerde fabrikanten worden geleverd. Naast de ambachtelijke houtverbindingen worden de moderne grondig behandeld, zoals deze vooral in kapconstructies worden toegepast.

Dit deel is niet meer uitgevoerd in de vertrouwde groene linnen band met harde kaft, maar in een minder duurzame uitvoering als paperback. Kostenoverwegingen hebben hier helaas een doorslaggevende rol gespeeld.

Jellema Bouwkunde deel 4, onder redactie van ir. A. van Tol. 400 pagina's; geïllustreerd. Prijs: f 74,50, uitgegeven door uitgeverij Waltman, Delft, december 1982. drs. ir. A. Dreimuller

Schrijvend in 't Aalsmeerder Veerhuis

Het boek „Schrijvend in het Aalsmeerder Veerhuis” bevat een serie opstellen van Geurt Brinkgreve, die hem door vrienden en relaties als publikatie zijn aangeboden ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag (1982).

Het is niet alleen een boek voor Brinkgreve – bekend monumentenzorger – maar ook een boek over en van hemzelf.

Al lezend in de artikelen ontstaat een duidelijk beeld van wat deze man al die jaren voortgedreven heeft. Zoals hij zelf in de verantwoording stelt ontbreekt bij de historische onderwerpen de we-

tenschappelijke pretentie. Daarentegen weet hij zijn enthousiasme en zijn liefde voor de gebouwde omgeving op de lezer over te brengen. Een aspect dat in de tegenwoordige artikelen over problemen in de monumentenzorg vaak als een stiefkind wordt behandeld.

De waarden die hij uit het verleden haalt, worden in de artikelen „Terugkijkend naar de 18e eeuw” en „Onze manieren” met een vlotte pen beschreven. Vooral in dit tweede artikel weet hij fijngevoelig te omschrijven wat hem aan de discussie over de huidige situatie in de monumentenzorg stoort. De geuite kritiek ziet hij als een doel op zich, een humorloze agressiviteit die niet luisteren wil, maar trappen. En wellicht heeft hij gelijk en verkeert de discussie in een loopgravenoorlog, waarin de rede geen belangrijke rol speelt, waarin tégen elkaar wordt gevochten in plaats van schouder aan schouder.

Instructief is verder de gang van zaken rond het inmiddels gerestaureerde „Huis de Pinto”. De moeizame weg om een ten dode opgeschreven gebouw te behouden vullen 40 van de 132 bladzijden. Met name de bureaucratie – van in dit geval de gemeente Amsterdam – wordt geheld. Al met al een boek voor monumentenzorgers, voor wat later op de avond, een leren zetel en een glas wijn.

Schrijvend in 't Aalsmeerder Veerhuis, door Geurt Brinkgreve, prijs f 28,50, uitgeverij De Walburg Pers, Zutphen 1982.

drs. ir. A. Dreimuller

Vestingbouwkundige termen

In de plattegrond van heel wat Nederlandse steden is nog te zien wat de vestingbouw in het verleden heeft betekend bij de verdediging van de lage landen. Beroemde voorbeelden zijn Coevorden, Naarden en Boertange. Maar ook in steden die niet meer als vesting herkenbaar zijn treft men in straatnamen nog de resten van een gewelddadig verleden aan. Namen als hoornwerk, lunette, wallen, citadel, enz. Deze en vele andere termen staan in een nieuwe lijst met vestingbouwkundige termen van A. H. Mohr.

Het Hoornwerk in Zutphen is een normale laan. De naam en ligging verwijzen echter naar een van geweld doortrokken verleden als vestingstad. Vele Nederlanders gebruiken het woord

„chicaneren” zonder te weten dat het is afgeleid van „chicane”, een soort doolhof in een vesting, bedoeld om de vijand te misleiden.

„Vestingbouwkundige termen” door A. H. Mohr is echter niet als taalkundig werkje bedoeld, maar als hulpmiddel voor Nederlanders en buitenlanders die zich in de geschiedenis van de vestingbouw willen verdiepen. Aansluitend op de verklarende woordenlijst is namelijk ook een viertalige woordenlijst (Ne – Fra – Dui – Eng) opgenomen.

Het boekje is uitgegeven door de

Menno van Coehoornstichting – genoemd naar onze beroemdste vestingbouwer – in samenwerking met de Walburg Pers in Zutphen. Het is bedoeld als een standaardwoordenlijst voor uiteenlopende studiedoelinden.

Naast de woordenlijsten bevat het boek een overzicht van alle oud-Nederlandse maten – zo is een Bredasche bunder = 4 hont = 3 loopense = 12917 meter. Verder zijn er vijftig tekeningen opgenomen van vestingontwerpen en krijgsmateriaal, zoals voetangels en Friese ruiters. Enkele termen als voorbeeld: een *orgel* is in de vesting geen muziekinstrument, maar een van punten voorzien ijzeren *valhek*, ook wel *hamei* genaamd. Zo'n klein deurtje in een grote stadspoort heet een *klinket*. Een *kat* was in de middeleeuwen een aanvalswerk in de vorm van een verplaatsbare houten galerij, die de belegeraars bij hun aanval dekte. En een *machicoulis*, ook wel *hordijs*, *werpgang* of *pekneus* genaamd was een uitgekraagde gaanderij aan stads- of kasteelmuren met kantelen aan de voorzijde en openingen in de vloer, waaruit de voet van de muur kon worden bestreken. Bijvoorbeeld om de vijand op stenen, hete pek of kokende olie te onthalen.

„Vestingbouwkundige termen” is voor 24 gulden in de boekhandel verkrijgbaar. Wim Berends ■